

วิจารณ์หนังสือ

กบฏเจ็ยว การเมืองของความทรงจำ: ประวัติศาสตร์ขบวนการเคลื่อนไหวของ
“คนล้าหนา.” เขียนโดย ชัยพงษ์ สำเนียง. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,
2564.

บทวิจารณ์โดย ศศิธร ลิมนิธิวัฒน์*

เนื่องจากผู้วิจารณ์เรียนสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงมีความสนใจในการทำ
ความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านคนกลุ่มต่างๆ ว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีวิธีคิดเบื้องหลังการ
กระทำอย่างไรให้คุณค่าความหมายต่อสิ่งต่างๆ เช่นไร และอยู่ร่วมกับบาดแผล ต่อสู้ ต่อรอง
ผสานตนเองเข้ากับอำนาจด้วยวิธีการใด ซึ่งกลุ่มคนที่ผู้วิจารณ์สนใจที่จะทำความเข้าใจนั้นก็คือ
คนชายขอบของภาคเหนือที่ได้รับผลกระทบจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการเป็นพลเมือง
สิทธิเข้าถึงทรัพยากร ความเดือดร้อนจากความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม ผู้
วิจารณ์จึงมีความเห็นว่าการที่เราจะเข้าใจกลุ่มคนและปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น การทำความเข้าใจ
บริบทต่างๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบริบททางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้เรา
เข้าใจที่มาที่ไปของรากเหง้าปัญหาว่าเรามาอยู่ ณ ที่แห่งนี้ได้อย่างไร แต่ถึงกระนั้นด้วยบทของ
ประวัติศาสตร์เองก็มีปัญหา เนื่องจากคำอธิบายในประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รับรู้กันในสังคมนั้นเป็น
ประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นโดยรัฐ รัฐจึงสามารถจัดการกับคำอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้โดยการ
เลือกหยิบยกบางส่วนให้เด่นชัดขึ้นมาและลบเลือนบางส่วนทิ้งไปเพื่อให้สอดคล้องกับอุดมการณ์
ที่ให้ผลประโยชน์กับตนเอง ในขณะที่เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านน้ำเสียงและมุมมองของผู้
ได้รับผลกระทบกลับไม่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป ในแง่นี้เราจึงไม่สามารถทำความเข้าใจบริบททาง
ประวัติศาสตร์ของผู้ได้รับผลกระทบผ่านมุมมองของรัฐได้ตั้งแต่ต้น กอปรกับการรับรู้ที่มาจาก
หรือประวัติศาสตร์ของตนเองนั้นไม่ได้เป็นเพียงเรื่องในอดีต แต่ยังเป็นเรื่องของคนในปัจจุบันที่
พยายามตอบคำถามว่าเขาคือใคร มีรากเหง้าอย่างไร มีตำแหน่งแห่งที่อย่างไรในสังคม ควรอยู่
ในสังคมนี้แบบไหน และดำเนินไปสู่อนาคตอย่างไร ผู้วิจารณ์จึงให้ความสนใจกับมุมมองทาง
ประวัติศาสตร์แบบที่ไม่มีชนชั้นนำจากสยามเป็นแกนกลางของการเล่าเรื่อง แต่ให้ความสนใจ

* นักศึกษาปริญญาตรีชั้นปีที่ 3 ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์แบบอื่นเพื่อศึกษาว่ากลุ่มคนชายขอบนั้นอยู่ร่วมกับบาดแผลของตนเองผ่านคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างไร หนังสือ *กบฏเงี้ยว การเมืองของความทรงจำ: ประวัติศาสตร์ขบวนการเคลื่อนไหวของ “คนล้านนา”* จึงเป็นหนังสือที่ตอบโจทย์ความสนใจของผู้วิจารณ์ทั้งในแง่การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและในแง่ของการเมืองเรื่องความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการรับรู้ตนเองซึ่งก่อให้เกิดอัตลักษณ์และความเข้าใจในที่มาที่ไปของตนเอง

ภายในหนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหาทั้งหมดจำนวน 7 บท บทที่ 1 *พลวัตไทยลาว : การสร้างความหมายในทางเชื้อชาติ* เล่าถึงพลวัตของความทรงจำและการรับรู้ตัวตนของคนแพร่ว่ามีตำแหน่งแห่งที่อย่างไรในสังคมภายใต้บริบทที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา โดยในอดีตถูกรับรู้ในฐานะชนวน โยน หรือลาวซึ่งเป็นรัฐอื่นที่มีความแตกต่างทางด้านภาษา แต่มีศักยภาพเท่าเทียมกับอยุธยา แต่ต่อมาเมื่อบริบททางสังคมการเมืองเปลี่ยน สยามมีการขยายอำนาจจนกลายเป็นอาณาจักรใหญ่ซึ่งส่งผลให้เกิดการรับรู้เมืองแพร่ว่ามีสถานะเป็นประเทศราชของสยามหรือเป็นลาวที่มีความด้อยกว่า คนในพื้นที่ภาคเหนือจึงปฏิเสธความเป็นลาวที่คนสยามยึดเยียดให้ด้วยการนิยามตนเองว่าเป็นคนเมืองที่แสดงถึงอารยธรรมเพื่อตอบโต้กับวาทกรรมของสยาม ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่าการสร้างประวัติศาสตร์เพื่อรับรู้ตัวตนนั้นแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมการเมือง มีพลวัตและไม่เคยหยุดนิ่ง

ส่วนบทที่ 2 *ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์: ก่อนประวัติศาสตร์กบฏเงี้ยวเมืองเมืองแพร่* พิจารณาเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ก่อนการกบฏที่สั่งสมมาเป็นเวลานานไม่ว่าจะเป็นความเดือดร้อนจากภัยแล้ง การขาดแคลนอาหาร การเป็นรัฐที่มีอำนาจต่อรองที่น้อยกว่าและเป็นเมืองเล็กที่มีความโดดเดี่ยวไม่มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองอื่น เมื่อเผชิญกับนโยบายขูดรีดจากสยามทั้งการเก็บภาษีและการเกณฑ์ช่างเพื่อไปสู้รบ จึงซ้ำเติมความไม่มั่นคงที่เมืองแพร่เผชิญอยู่และปะทุเป็นเหตุการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้น บทนี้จึงเป็นการโต้แย้งความเป็น “กบฏ” “ไม่จงรักภักดี” ของเมืองแพร่ที่อยู่ในประวัติศาสตร์ฉบับที่มีสยามเป็นแกนกลางของคำอธิบายเพื่อชี้ให้เห็นมุมมองจากฝั่งเมืองแพร่ว่าสถานการณ์ที่แพร่เผชิญอยู่นั้นมีวิกฤตอะไรบ้าง และการให้ความร่วมมือกับเงี้ยวนั้นมีมูลมาจากสถานการณ์ที่เมืองแพร่เผชิญอยู่

บทที่ 3 *“ประวัติศาสตร์ของ ‘กบฏ’ ‘กบฏ’ ของประวัติศาสตร์”*: *กบฏเงี้ยวเมืองแพร่* ชี้ให้เห็นถึงการเมืองของการเล่าเรื่องว่าประวัติศาสตร์กระแสหลักลดทอนเหตุการณ์นี้ให้เป็นการก่อการของเงี้ยวหรือคนอื่น (the Other) ในสายตาของรัฐโดยละเลยเงื่อนไขต่างๆ ที่นโยบายจากสยามได้กระทำต่อคนในพื้นที่นี้ซึ่งซ้ำเติมความเดือดร้อนเดิมที่มีอยู่รวมทั้งกีดกันจำกัดสิทธิ์

ต่างๆ ของเจ็วที่เคยมี เนื่องจากกรอบคิดของรัชชาติสมัยใหม่และแนวที่เกี่ยวกับขอบเขตของอำนาจรัฐที่ไม่เหมือนกันจึงเกิดความไม่ลงรอยกันในการให้ความหมายและวิธีการของการปกครอง เนื่องจากวิถีชีวิตเดิมของเจ็วที่มีการเดินทางเคลื่อนย้ายอย่างอิสระในบริเวณดินแดนแห่งนี้จึงถูกตีตราให้เป็นคนอื่นภายใต้กรอบความคิดของรัชชาติสมัยใหม่ที่กำหนดขอบเขตอาณาบริเวณของตนเองอย่างชัดเจน สยามจึงจัดการกับเจ็วโดยการทำให้กลายเป็นกบฏเพื่อเชือดไก่ให้ลิงดูเพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่รัฐอื่นๆ ใต้อิทธิพลของสยาม อีกทั้งในการสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์รัฐยังเลือกคัดสรรความทรงจำบางส่วนว่าจะเลือกให้จดจำอะไรและไม่จดจำอะไรเพื่อผลประโยชน์ทางการปกครองและเศรษฐกิจของสยาม นั่นก็คือการเลือกจดจำการกระทำของเจ็วในการต่อต้านสยามแต่เพียงผู้เดียวไม่เกี่ยวกับคนเมืองแพร่

ต่อจากนั้นในบทที่ 4 *การสร้างตำแหน่งแห่งที่ของ “เมืองแพร่” ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย”*: จากเมืองกบฏสู่เมืองที่จงรักภักดี แม้จะมีการพยายามสร้างคำอธิบายทางประวัติศาสตร์แบบท้องถิ่นนิยมเพื่อนำมาอธิบายเหตุการณ์ต่อสู้ที่เกิดขึ้นแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมได้ครอบงำความคิดของคนส่วนใหญ่อย่างลึกซึ้ง และด้วยภายใต้บริบททางการเมืองของการสร้างประวัติศาสตร์ภายใต้บรรยากาศกษัตริย์นิยมที่มีความเข้มข้นทำให้การอธิบายประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นอิงกับแม่บทของประวัติศาสตร์แห่งชาติอย่างแนบชิด กล่าวคือการสร้างตัวตนด้วยชุดคำอธิบายทางประวัติศาสตร์นั้นไม่สามารถสร้างตัวตนแบบที่มีอิสระในตนเองได้แต่ต้องเป็นตัวตนแบบที่เชื่อมโยงกับความเป็นชาติไทย ความรักชาติ ความเสียสละเพื่อชาติ การศึกษาคำอธิบายทางประวัติศาสตร์กระแสต่างๆ ทำให้เห็นว่าการสร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์นั้นมีความสัมพันธ์กับบริบทปัจจุบัน เพราะมันเป็นคำอธิบายที่ตอบคำถามว่าที่มาที่ไปของเราคืออะไร เขาเป็นใครใครในสังคมที่กำลังได้รับผลประโยชน์จากคำอธิบายชุดนี้ ด้วยเหตุนี้การรับรู้ที่มีต่อเมืองแพร่จึงมีความสั่นไหวและปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับพลวัตต่างๆ ที่ปฏิสัมพันธ์กันในสังคม

ส่วนบทที่ 5 *พริยวงศ์อวตาร: ‘วีรบุรุษ’ ‘กบฏ’ การประดิษฐ์สร้างตัวตนใหม่ทางประวัติศาสตร์* เมื่อจำเป็นต้องจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองให้อยู่ภายใต้ร่มของประวัติศาสตร์แม่บทเนื่องจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่สามารถสถาปนาร่องเล่าจากมุมมองของตนเองให้เกิดการยอมรับได้ การสร้างการรับรู้และความทรงจำจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับประวัติศาสตร์กระแสหลักที่มีแกนกลางเป็นชนชั้นนำจากสยามจึงก่อให้เกิดการสร้างความทรงจำใหม่ที่มีร่องเล่าแบบที่ต้องจ่ายยอมต่อเจ็วเพราะไม่มีทางเลือก แล้วสมคบคิดกับชนชั้นนำสยามอย่างลับๆ ในการปราบกบฏเจ็วเพื่อจัดการกับความไม่ลงรอยของเหตุการณ์ที่เจ้าเมือง

แพร่ก็ให้ความร่วมมือกับเจ็วในการก่อกบฏและกลายมาเป็นวีรบุรุษผู้รักชาติและทำเพื่อบ้านเมือง (ซึ่งบ้านเมืองที่ว่านั้นก็คือชาติไทย ไม่ใช่ในบ้านเมืองในความหมายของเมืองแพร่ที่มีอิสระในการปกครองตนเองก่อนเจ้าสยามเข้ามา)

บทที่ 6 *ประวัติศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ จากทางรถไฟสู่การแย่งชิงทรัพยากร* อภิปรายถึงการพัฒนาจากรัฐเมื่อเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างขึ้นในภาคเหนือ แม้จะมีเทคโนโลยีและระบบสาธารณสุขไปคืบคานมากขึ้น แต่ก็เป็นการพัฒนาที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง การที่ “ความเจริญ” และ “การพัฒนา” อย่างกรายไปที่ใดก็เป็นผลพลอยได้ของการสร้างการคมนาคมและระบบขนส่งเพื่ออุดหนุนทรัพยากรสู่กรุงเทพฯ เท่านั้น ผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมของการพัฒนาเนื่องจากการเลือกพื้นที่เพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงมิติทางสังคมวัฒนธรรมทำให้ความเหลื่อมล้ำยิ่งขยายวงกว้างมากขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมยังก่อให้เกิดสำนึกของอัตลักษณ์ชายขอบและนำไปสู่การถูกเหยียดหยาม ผู้ถูกเหยียดหยามจึงได้สร้างวาทกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบโต้ ซึ่งลูกหลานของคนเมืองแพร่ก็เป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ของความเป็นชายขอบอันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์บาดแผลและการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม จะเห็นได้ว่าการวางตัวตนลงในตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมสัมพันธ์กับบริบทและปัจจัยต่างๆ การรับรู้ตัวตนและการสร้างคำอธิบายตนเองจึงมีความเป็นพลวัตไม่เคยจบสิ้น เพราะมันปะทะ โต้ตอบ ผสานตนเอง ชัดแย้ง ยอมรับกับพลวัตอื่นๆ ในสังคมตลอดเวลา

ส่วนบทที่ 7 *บทเริ่มใหม่ของกบฏ ความทรงจำและประวัติศาสตร์* ได้สรุปสิ่งที่หนังสือได้อภิปรายไปทั้งหมดอย่างกระชับ ตั้งแต่เหตุการณ์ก่อนการเกิดกบฏมาจนถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมที่ลูกหลานคนเมืองแพร่จำเป็นต้องจัดการกับอัตลักษณ์ชายขอบของตนเอง โดยมีสาระสำคัญอยู่ที่การเน้นว่าการรับรู้ตัวตนและการสร้างชุดคำอธิบายทางประวัติศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามบริบทของสังคมการเมือง คำอธิบายต่างๆ มีการต่อสู้ ต่อรอง ผสานตัวเองกับวาทกรรมอยู่ตลอดเวลา ประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องราวของคนในอดีตแต่กลับเกี่ยวพันกับคน ณ ปัจจุบันอย่างลึกซึ้ง เพราะคนในปัจจุบันใช้มันในการนิยามตนเอง ในแต่ละยุคสมัยประวัติศาสตร์จึงมีการสร้างคำอธิบายใหม่อยู่ตลอดเวลา

จากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ทำให้ผู้วิจารณ์ได้เห็นแง่มุมใหม่ๆ ของประวัติศาสตร์ล้านนาในมุมมองของเมืองแพร่โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงตัวเองกับประวัติศาสตร์แห่งชาติที่มีชนชั้นนำสยามเป็นแกนกลางของการเล่าเรื่อง โดยใช้หลักคิดในเรื่องการเมืองของความทรงจำที่ผู้มี

อำนาจสามารถสถาปนาเรื่องเล่าให้เป็นความจริงเพียงหนึ่งเดียวโดยที่เรื่องเล่านั้นถูกเลือกสรรจดจำบางส่วนและถูกทำให้ลึ้มในเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์และอุดมการณ์ของตนเอง ประวัติศาสตร์จึงไม่ได้เป็นเรื่องที่เป็นกลางปราศจากอคติ แต่มีอำนาจที่แฝงอยู่เบื้องหลังเรื่องเล่าที่เรารับรู้เสมอ หนังสือเล่มนี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการพยายามสร้างเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างออกไปเพื่อเป็นหลักคิดในการสร้างคำอธิบายใหม่ๆ ที่แตกต่างออกไปจากที่เคยรับรู้มา ไม่ว่าจะทั้งในส่วนของขอบเขตการศึกษาของกบฏเงี้ยวในแง่มุมอื่นๆ ที่ยังไม่ถูกตั้งคำถาม เช่น ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำไมจึงเป็นเงี้ยวที่ก่อการต่อต้านและถูกทำให้เป็นกบฏ ทั้งที่เงี้ยวมีวิถีชีวิตที่ไม่ลงหลักปักฐานแต่มีการเดินทางข้ามพื้นที่อย่างอิสระ ซึ่งน่าจะมีความยืดหยุ่นสูงในการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการเดินทางและมีวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างไปได้ดีกับระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา จึงไม่น่าจะเกิดความไม่ลงรอยถึงกระทั่งปะทุขึ้นเป็นเหตุการณ์ความขัดแย้งได้ หรือการศึกษาความเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์หรือพื้นที่อื่นๆ ที่ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่ เช่น จังหวัดชายแดนภาคใต้¹ เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เหตุการณ์สังหารหมู่ธรรมศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจารณ์ได้รับประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้อีกประการหนึ่งก็คือ แนวคิดในเรื่องการรับรู้ การสร้างตัวตน ต่อสู้ ต่อรอง ผสานตนเองเข้ากับความหมายที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งช่วยให้ผู้วิจารณ์มองปรากฏการณ์และกลุ่มคนในสังคมอย่างไม่แข็งแ้งและติดกรอบภาพจำที่รัฐพยายามสร้างขึ้น ซึ่งช่วยให้มองปรากฏการณ์และตัวแสดงต่างๆ ในสังคมอย่างมีพลวัต ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่างานศึกษาทางประวัติศาสตร์ขึ้นนี้ไม่เพียงมีคุณูปการในการศึกษาทางประวัติศาสตร์ด้วยวิธีที่แตกต่างออกไปจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่เคยทำมาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเติมเต็มความรู้ความเข้าใจที่ช่วยในงานศึกษาด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจวิถีการต่อรองสถานะของตนเองของคนชายขอบ สร้างคำอธิบายรากเหง้าของตนเองเพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งที่เกิดขึ้นอีกด้วย หรือกล่าวในอีกมุมคือ การค้นหาความเป็นผู้กระทำการ (agency) ของกลุ่มคนต่างๆ นั่นเอง สิ่งนี้มีความสำคัญเพราะช่วยให้เราเข้าใจว่ากลุ่มคนต่างๆ อยู่กับปัจจุบันด้วยวิธีการหรือมุมมองแบบใด มีความต้องการอย่างไร และจะนำไปสู่อนาคตแบบใด การทำความเข้าใจในลักษณะนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการให้เสียงของ

¹ ดูตัวอย่างงานศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์นิพนธ์ฉบับสยามและมลายูปาตานีของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อพิจารณาความขัดแย้งใน รอมฎอน ปันจอร์, “การเมืองของถ้อยคำในชายแดนใต้/ปาตานี: การประกอบสร้าง ‘สันติภาพ’ ในความขัดแย้งชาติพันธุ์การเมือง” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558).

ผู้ถูกกดทับได้ปลงความต้องการของตนเองออกมาอย่างแท้จริงว่าเขาคือใคร มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตนเองอย่างไร กล่าวคือการทำให้กลุ่มที่ผู้ถูกกดทับและได้รับผลกระทบแสดงตัวเองออกมาในฐานะมนุษย์ที่เท่าเทียมกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมเพราะพวกเขา มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวัฒนธรรมไม่ต่างจากกลุ่มคนอื่นๆ สิ่งเหล่านี้เองจะนำไปสู่การคืนสิทธิและอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรที่คนบางกลุ่มถูกกีดรอนไปและนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการวางนโยบายเพื่อชุมชนของตนเองอันมีลักษณะทางวัฒนธรรมและบริบททางประวัติศาสตร์อันเฉพาะเจาะจงที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ไม่ใช่การมองภาพอย่างเหมารวม แข่งแข็ง เป็นภาพจำไร้พลวัต ซึ่งนำมาสู่การสร้างภาพตัวตนในแง่ลบและการคิด/ปลงเสียงแทนผู้ที่ถูกกดทับอย่างไร้หัวใจอย่างที่เกิดขึ้นมาตลอด

สิ่งที่ผู้วิจารณ์อยากชี้ให้เห็นและตั้งคำถามต่อไปเพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือเล่มนี้ก็คือ การพิจารณาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มีวิถีชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้นเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีความซับซ้อนไปมากกว่าเดิม โดยการมองคนที่มีสถานะเป็น “คนอื่น” (the Other) ที่ไม่ใช่เพียงแค่การมองผ่านความสัมพันธ์ของสยามกับคนเมืองแพร่เท่านั้นแต่มองผ่านความสัมพันธ์ระหว่างคนในอาณาบริเวณเดียวกันด้วย เช่น การที่สยามเรียกกลุ่มคนในบริเวณนี้ว่าคนลาวซึ่งสื่อนัยยะถึงสถานะที่ด้อยกว่า การใช้คำว่า “คนเมือง” เพื่อโต้ตอบกับอัตลักษณ์ความเป็นชายขอบที่สยามยึดยึดให้ก็สามารถมองได้ว่าคนที่นิยามตนเองใหม่ว่าเป็นคนเมืองได้รับเอาวาทกรรมที่สยามมอบให้และเชื่อว่าลาวมีความด้อยกว่าจึงได้พยายามนิยามตนเองไปให้พ้นจากความเป็นคนลาว ในที่นี้ความเป็นอื่นจึงไม่ได้เกิดขึ้นจากสยามมองกลุ่มคนในบริเวณนี้เท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นในหมู่คนที่อยู่ในบริเวณนั้นด้วย อาจเรียกได้ว่าเจ็ยถูกทำให้เป็นคนอื่นทั้งจากสยามและจากคนเมือง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชาตินิยมของเมืองแพร่ที่แอบอิงกับศูนย์กลางอย่างสยามจึงจัดการกับคำอธิบายที่ไม่ลงรอยโดยการให้ความเป็นอื่นกับเจ็ยและพยายามพसानตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของความเป็นไทย